

به نام خدا

مدیریت آموزش و پرورش کاشان

مقدمه ای بر آموزش سرود در مدارس

تهیه و تنظیم:

بهرام کاظمی

جواد ناصح

کارشناسی ارتقاء مهارت های حرفه ای با همکاری کارشناسی فرهنگی و هنری

(مستان ۸۴)

مختصری از تاریخچه موسیقی ایرانی

موسیقی چیست ؟

کلمه موسیقی از لفظ یونانی (Muse) فرشته ای که مظهر زیبایی است و سه نوع هنر (آواز خواندن ، نوازندگی ، حرکات موزون) دارد گرفته شده است . « به مجموعه نواهای هماهنگی که به نوعی احساسات انسان را تحریک نماید موسیقی گفته می شود » پس می توان موسیقی را هنر بیان احساسات به وسیله صداها دانست.

موسیقی عهد باستان :

از موسیقی عهد باستان در ایران اطلاع دقیقی در دست نیست ولی یکی از قدیمترین آثار در نقش برجسته ایلامی به نام (کول فرعون) « کول فرعون محلی در جنوب شهرستان ایذه (مال میر) قرار دارد » . این نقش برجسته کاهنان معبدی را نشان می دهد که قربانی هدیه می کنند و سه نوازنده چنگ نواز و سازی شبیه دف مشغول نوازندگی و خوانندگان مشغول خواندن هستند . (حدود ۲۵۰۰ سال قبل)

نقش دیگری یازده نوازنده را که هشت نفر چنگ می نوازند و یک نفر چنگ از نوع دیگر و دو نفر نای و یک نفر طبل و پانزده دختر خواننده که همراه با آهنگ دست می زنند . حدود ۲۵۰۰ سال قبل

در نقش برجسته دیگر نوازنده ای در حال نواختن نوعی تنبور با دسته دراز مشاهده می شود (۲۰۰۰ سال قبل) . در هر حال کشور ما به خاطر سابقه طولانی و تاریخی و بارها هجوم قبایل مختلف تاریخ مدونی از موسیقی باستان ندارد .

سرایش های مذهبی

یکی از مهمترین مراکز تقویت موسیقی در طول تاریخ فرهنگ های مختلف معابد و مراکز مذهبی بوده است . شواهدی موجود نشان می دهند که به هنگام خواندن سرودهای مذهبی عهد باستان از موسیقی خاص استفاده می شده است . هرودت نقل کرده که مغان ایران بر خلاف بابلیان و آشوری ها در موقع نیایش از نی استفاده نمی کنند .

همچنین مورخان از به کار بردن دهل و شیپور در حملات جنگی ایرانیان یاد می کنند .

از رامشگران عهد باستان می توان باربد - نکبسا - سرکش - بامشاذ - رامتین و آزاده ، چنگ نوار مخصوص خسرو پرویز را نام برد . در کوه طاق بستان نیز نقش برجسته ای از نوازندگان عهد خسرو پرویز دیده می شوند .

دوران بعد از اسلام و موسیقی

شواهدی در دست است که نشان می دهد موسیقی عرب قبل از اسلام از موسیقی ایران تاثیر پذیری داشته است ولی آمیختگی موسیقی ایران و عرب و اخذ نام و الحان در دوره خلفای عباسی و در بغداد حاصل شد . نوازندگان ایرانی در دربار خلفای عباسی بسیار مورد توجه بوده اند و تاثیر به سزایی بر موسیقی عرب نهاده اند.

هر چند که آثاری از آنها به جا نمانده ولی تحقیقات در برخی از مایه ها ، گامهای عربی و فاصله گذاری ها نشان می دهد که این موارد از موسیقی ایران تأثیر پذیرفته است .

شواهد مکتوب

به غیر از نقش برجسته های ذکر شده ، کتابهایی هم در دوره های بعد از اسلام در مورد موسیقی نگاشته شده که از مهمترین آنها می توان به کتاب الموسیقی الکبیر که توسط ابونصر فارابی نوشته اشاره نمود . کتاب مشهور دیگری از ابوالفرج اصفهانی به نام (آغانی) در دست است که از کتب قدیمی مهم در زمینه موسیقی دوران بعد از اسلام می باشد . هر چند در دوران های بعد از صفویه آثار مهمی از موسیقی باقی نماند و حتی در بعضی از مواقع نوازندگان و موسیقدانان به صورت پنهانی فعالیت نموده و یا مورد بی مهری واقع می شدند . در دوران قاجار به خاطر ارتباط قوی تر با کشورهای اروپایی ، موسیقی به صورت علمی به کشور ما وارد شد ولی سوابق نشان می دهد که موسیقی در طول تاریخ بیشتر در اختیار شاهان بوده و یا در جنگ ها از آن استفاده می شده است .

علاقه مندان می توانند جهت کسب اطلاعات بیشتر به کتاب (چشم انداز موسیقی ایران) تألیف دکتر ساسان سپینتا مراجعه نمایند .

تئوری موسیقی :

تئوری موسیقی : علمی است که از قواعد و اصطلاحات موسیقی گفتگو می کند .

عوامل تشکیل دهنده موسیقی

مهمترین عوامل تشکیل دهنده موسیقی صدا و وزن هستند .

تعریف صدا : صدا نتیجه (حرکت ارتعاشی) است که به وسیله گوش انسان احساس می شود .

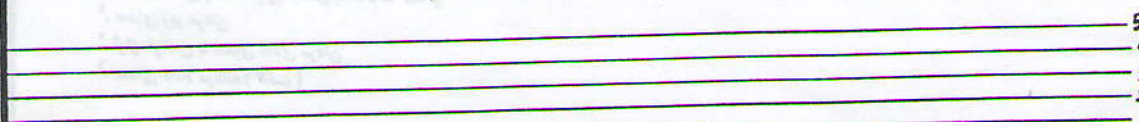
انواع صدا : صداها به دو دسته موسیقایی و صداها ی غیر موسیقایی تقسیم می شوند .

صداها ی موسیقایی : به صداهایی که دارای فرکانس منظم باشند اصوات موسیقایی گویند .

صداها ی غیر موسیقایی : به صداهایی که دارای فرکانس نامنظم باشند اصوات غیر موسیقایی گویند .

نت : علائمی که برای نوشتن موسیقی به صورت قراردادی ابداع شده ، از نت برای نوشتن صداها ی موسیقی استفاده می شود .

مامل : خطوط حامل (۵ خط حامل) ۵ خط افقی به موازات هم که نت ها روی خطوط و یا بین آنها نوشته می شود .

نت های روی خطوط و بین خطوط با کلید سل

اصوات انسان و طبقه بندی آنها

صداهای انسان به شش طبقه تقسیم می شوند :

صدای زیر	سوپرانو ۱	صدای کودکان و زنان
صدای متوسط	متسوسوپرانو ۲	
صدای بم	آلتو (کنترآلتو) ۳	

صدای زیر	تنور ۴	صدای مردان
صدای متوسط	باریتون ۵	
صدای بم	باس ۶	

توانایی گوش انسان :

گوش انسان کاملترین حسی است که در اختیار بشر قرار دارد درصد خطاهای گوش نسبت به احساسات دیگر بسیار ناچیز است .

گوش انسان قاد، است اصواتی را که بین ۱۶ هرتز تا ۲۰۰۰۰ هرتز فرکانس (بسامد) دارد را بشنود .

کلیه آلات و ادوات موسیقی فرکانسی بین ۱۶ تا ۲۰۰۰۰ هرتز تولید می نمایند .

۱. صدایی شبیه به جیغ کشیدن به صورت دل نشین
۲. صدای عادی کودکان صحبت کردن کودکان
۳. صدای عادی زنانه - آواز خواندن با حالات گفتگو
۴. صدای زیر مردان
۵. آواز خواندن با صدای عادی مردان
۶. صدای کاملاً مردانه (کلفت)

عوامل اصلی موسیقی :

الف (صداها : اصوات مختلف یکی از ارکان مهم در موسیقی هستند .
 ب (سکوت ها : به طور کلی سکوت اگر از صدا ارزش بیشتری نداشته باشد از آن کم اهمیت تر نیست .
 و (ن : به کارگیری صداها و سکوت ها با امتدادهای گوناگون که از نظر زمان با یکدیگر متناسب باشند را وزن گویند .

❖ نوعی تناسب است .

❖ نظم و تناسبی بین کشش هاست .

❖ ادراکی است که از تتابع (پی در پی) اجرا شدن ضربه های قوی و ضعیف حاصل می شود .

❖ تناسبی است در زمان

❖ عدم تساوی نت ها از نظر زمان وزن را به وجود می آورد .

❖ هر صدایی با هر مقدار کشش سکوتی هم معادل خود دارد .

آهنگساز با استفاده از صداها ، سکوت ها ، کشش های گوناگون آهنگ را مطابق با احساس خود به وجود می آورد .

کشش : نت ها با توجه شکل خود کشش های مختلفی را به اجرا در می آورند .

اشکال مختلف نت ها

❖ شکل گرد معادل ۴ ضرب

❖ شکل سفید معادل ۲ ضرب

❖ شکل سیاه معادل ۱ ضرب

❖ شکل چنگ معادل ۱/۲ ضرب

❖ شکل دولا چنگ معادل ۱/۴ ضرب

اگر هر سیاه ۱ ضرب باشد ،

سه لا چنگ دولا چنگ چنگ سیاه سفید گرد

۱/۲ ضرب ۱/۴ ضرب ۱/۲ ضرب ۱ ضرب ۲ ضرب ۴ ضرب

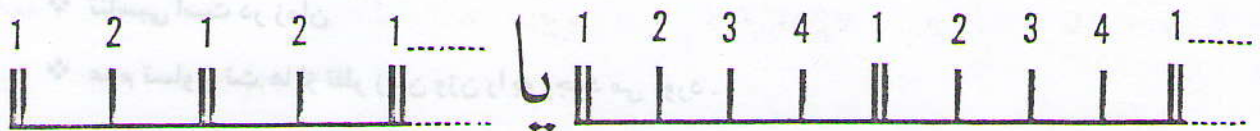
سکوت گرد

قسمت بندی قطعات موسیقانی بر اساس وزن

میزان: هر قطعه موسیقی از نظر زمان به قسمت های مساوی تقسیم می شود که به هر قطعه یک میزان گویند. هر میزان ممکن است دو یا سه یا چهار قسمت مساوی تشکیل شود که به این قسمت ها ضرب گویند.

معمول ترین میزان ها: میزان های ۲ ضربی - ۳ ضربی - ۴ ضربی این میزان ها را میزان ساده گویند.

میزان ساده را به صورت کسری با مخرج ۴ نشان می دهند مثلاً $\frac{2}{4}, \frac{3}{4}, \frac{4}{4}$

میزان های ساده دیگر: میزان هایی که با مخرج قابل تقسیم بر ۴ تشکیل می شود.

$\frac{1}{16}, \frac{2}{16}, \frac{3}{16}, \frac{4}{16}, \frac{1}{32}, \frac{2}{32}, \frac{3}{32}, \frac{4}{32}$

میزان های ترکیبی: به میزان های قابل تقسیم به ۳، ۶، ۱۲ قسمت مساوی (دارای تقسیمات ۳ تایی باشد)

میزان ترکیبی گویند. $\frac{6}{8}, \frac{9}{8}, \frac{12}{8}$

ضرب زدن

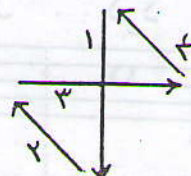
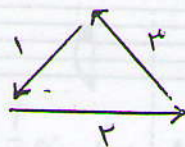
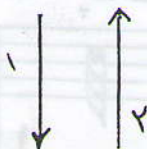
وزن خوانی: در وزن خوانی ریتم قطعات موسیقی بدون در نظر گرفتن آهنگ خوانده می شود.

سلفژ: خواندن قطعات موسیقی با در نظر گرفتن ریتم، آهنگ، حالت ها و حرکت ها.

ضرب ها: توسط دست راست در فضا رسم می شود.

این حرکات در رهبری ارکستر نیز با همین روش با کمی اختلاف گاهی با دو دست کاربرد دارد ولی در قطعات

کند که لازم است تقسیمات ضرب ها نشان داده شود.

گام و مایه (تنالیته)

تعریف گام: عبارت است از حرکت از یک نت روی یک نظم خاص درجات پی در پی و رسیدن به نت هشتم.

مثلاً: گام دو سی - لا - سل - فا - می - ر - دو

تفاوت تنها با هم در فرکانسی است که تولید می کنند.

مثلاً $Do_3 = 261$ فرکانس $Do_4 = 522$ فرکانس $Do_5 = 1044$ فرکانس

گام های موسیقی:

همانطور که قبلاً گفته شد گام عبارت است از حرکت از روی یک نت با فواصل منظم با درجات پی در پی و رسیدن به نت هشتم (اکتاو)

انواع گام

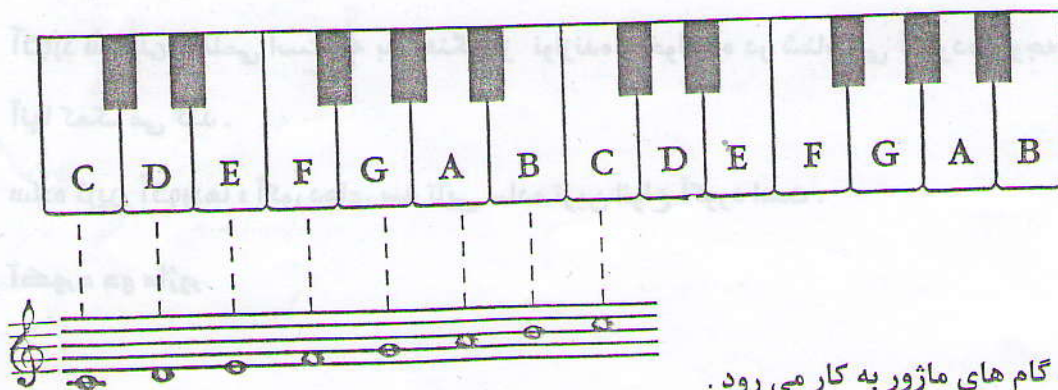
گام های موسیقی از لحاظ تعداد بسیار متنوع هستند و توضیح آنها در این بحث نمی گنجد لکن به اختصار موارد را ذکر می کنیم که رایج تر از سایر گام هستند. باید بدانیم ترکیب هر گام از فواصل اجزاء آن به وجود می آید.

گام های ماژور (بزرگ)

هر گاه از یک نت شروع کنیم و با فواصل زیر حرکت نمائیم تا به نت هشتم برسیم به گام ماژوری با نام همان نت دست یافته ایم. (در سازهایی مانند پیانو و ارگ فاصله هر کلید تا کلید بعدی را نیم پرده گویند).

اول	۱	دوم	۱	سوم	۱/۲	چهارم	۱	پنجم	۱	ششم	۱	هفتم	۱/۲	هشتم
	پرده		پرده		نیم پرده		پرده		پرده		پرده		نیم پرده	

برای مثال گام دو بزرگ (ماژور)

این فرمول برای کلیه گام های ماژور به کار می رود.

گام های مینور (کوچک)

این نوع گام هم مانند گام های ماژور تابع فرمول خاصی می باشد گام های مینور سه نوع هستند که دو مورد از رایج ترین آنها را تشریح شده اند.

الف) گام های مینور تنوریک (نظری)

اول	۱	دوم	۱/۲	سوم	۱	چهارم	۱	پنجم	۱/۲	ششم	۱	هفتم	۱	هشتم
پرده			نیم پرده		پرده		پرده		نیم پرده		پرده		پرده	

ب) گام های مینور هارمونیک (هماهنگ)

اول	۱	دوم	۱/۲	سوم	۱	چهارم	۱	پنجم	۱/۲	ششم	۱/۵	هفتم	۱/۲	هشتم
پرده			نیم پرده		پرده		پرده		نیم پرده		یک و نیم پرده		نیم پرده	

آکورد

تعریف: آکورد یعنی چند صدا که همزمان با هم شنیده شود.

آکورد شناسی: علمی است که به آهنگساز نوازنده و خواننده در شناسایی آکوردها وجه تمایز و وجه تسمیه آنها کمک می کند.

ساده ترین آکوردها: آکوردهای سه تایی ساده ترین انواع آکورد است.

آکورد دو ماژور

دو - سی - لا - سل - فا - می - ر - دو

در سرود خوانی و نوازندگی اکثر کلمات شروع سرودها از نت های آکورد شروع می شود.

آکورد در مقایسه آهنگ با نقاشی مثل بوم نقاشی است و ملودی و یا نغمه مانند تصویری است که روی بوم رسم می شود. بدیهی است هیچ طرحی بدون بوم به وجود نمی آید و هیچ بومی بدون طرح زیبایی ندارد.

انواع موسیقی :

صداهاى موجود در طبیعت را مانند صدای حیوانات ، صدای باران ، صدای باد ، گریه و خنده ، طوفان ، دریا ، برخورد ها ، شکستن ها ، فلزات ، چکیدن قطرات و غیره را موسیقی طبیعی گویند . به این موسیقی در اشعار بسیاری از شعرا اشاره شده است . مثل « باد غوغا می کند - چشمه ها در زمزمه - موجها در همهمه - گه نعرزدی بلبل - برقش توی دره با صدای سبز بره ها - آواز خوش هزار تقدیم تو باد - کلاغه میگه غار غار و ... » این اصوات به دلیل داشتن اصالت (نزدیکی به خالق یکتا) بسیار سریع روی احساسات انسان تاثیر می گذارند . می توان گفت این صداها بیشتر رنگ خدایی دارند . آزمایش کنید : صدای خروس ، بلبل ، بره و هر صدای طبیعی خیلی سریع تر مورد توجه بچه های کوچک حدود دو سال واقع می شوند تا صداهاى مصنوعی مثل بوق ، موسیقی ، ضبط صوت و

موسیقی مصنوعی :

این نوع موسیقی همانطور که از نامش پیداست صنعت و ساخته شده توسط انسان است مانند صدای نی - فلوت - طبل - زنگ و انواع سازها و دو نوع کلی دارد .

موسیقی های مکانیکی :

الهام گرفته از طبیعت مثل شاخ حیوانات - بامبو - این موسیقی توسط سازهایی که در ابتدا به صورت خیلی ساده مثل یک لوله به وجود آمد و با گذشت زمان تکامل پیدا کرد و سازهای بزرگتر و کاملتری را به وجود آورد . مانند : سنتور - فلوت - نی - نی انبون - تار . ویژگی این نوع موسیقی ایجاد صدا توسط نوازنده و با انجام حرکات مکانیکی مثل دمیدن - ضربه زدن - کشیدن - به ارتعاش در آوردن و غیره

سرود و آهنگ های انقلابی :

قبل از پیروزی انقلاب در ایران مقوله ای به نام سرود دانش آموزی وجود نداشت و یا به ندرت در بعضی از گروه ها (بیشتر در ارتش) دیده می شد . پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تاسیس نهاد امور تربیتی توسط شهیدان رجایی و باهنر شاخه ای از آثار دانش آموزی با عنوان سرود و آهنگ های انقلابی پا به عرصه ظهور گذاشت .

هدف :

هدف از به وجود آمدن این شاخه در آموزش و پرورش توجه به بخش پرورشی دانش آموزان و با توجه به نیاز انسان و به خصوص نسل جوان به موسیقی و پر کردن خلاء موسیقی به وجود آمده پس از انقلاب و جایگزین کردن موسیقی تایید شده و همسو با شعار انقلابی و دینی جمهوری اسلامی ایران بود . این تفکر الهام گرفته از

شعارهای انقلابی بود که در روزهای مبارزه توسط مردم ساخته می شد و علیه رژیم شاهنشاهی داده می شد. سیر تکاملی این شعارها در طول انقلاب (سال های ۵۷-۵۶) کاملاً مشهود است و اوج آن ۱۲ بهمن سالروز ورود امام خمینی (ره) که توسط گروهی از دانش آموزان سرود « خمینی ای امام » خوانده شد و پس از آن موجی از سرودهای مختلف به تناوب موسیقی مورد نظر و نیاز رادیو و تلویزیون را تامین و اوقات مختلف کار و فراغت مردم را پر می کرد.

انواع سرودهای انقلابی :

- الف) سرودهایی که به صورت تک خوانی با نام سرود ولی به صورت ترانه اجرا می شوند.
 - ب) سرودهایی که به صورت هم خوانی توسط گروه های نظامی اجرا می شوند.
 - ج) سرودهایی که توسط گروه های سرود حرفه ای اجرا می شوند (ارکستر سمفونی و غیره).
 - د) سرودهایی که به همراهی موسیقی ایرانی همراه با آواز اجرا می شوند (موسیقی اصیل).
 - هـ) سرودهای الهام گرفته از موسیقی غربی تحت عنوان موسیقی « پاپ » اجرا می شوند.
 - و) سرودهای تلفیقی (با توجه به خلاقیت آهنگسازان) با ادغام چند نوع موسیقی های مذکور سرودهایی را به وجود می آورند (مثل قطعاتی که هم موسیقی اصیل را در بر دارد هم گروه خوانی و هم مایه های غربی دارد).
 - ز) سرودهای دانش آموزی : آثاری که توسط دانش آموزان اجرا می شود.
- موارد فوق هر کدام ویژگی خاصی دارند هر چند بعضی موارد آثاری خلق می شوند که ویژگی های چند مورد را همزمان دارند اما موسیقی سرود دانش آموزی دارای شرایط ویژه است که به مواردی از آن اشاره می شود. هر چند هنوز هم در مورد سرود دانش آموزی، یک تعریف کلی وجود ندارد.

ویژگی :

۱. چون سرودها توسط دانش آموز اجرا می شود باید به گونه ای باشد که دانش آموز توان اجرا آن را داشته باشد.
۲. انتخاب اشعار : شعر سرودهای دانش آموزی با توجه به مقطع سنی دانش آموز تناسب داشته باشد، لزوماً در هر مقطع میانگین سنی دانش آموزان. مثلاً: اگر موردی در دوره ابتدایی ساخته می شود شعر سرود قابل فهم برای اکثر دانش آموزان آن دوره باشد در صورتی که شعر از کتاب درسی کتاب پنجم انتخاب شود برای کلاس های پایین قابل فهم نخواهد بود.

۳. لازم است اشعار انتخاب شده واجد پیامهایی ارزشمند (با عنایت به فرهنگ عینی ملی و بومی منطقه) و قابل فهم برای گروه سنی مورد نظر باشند.

انتخاب آهنگ :

آهنگ از نظر تخصصی و عمومی به نحوی انتخاب شود که با مقطع سنی دانش آموز تناسب داشته و شنوندگان این آهنگ ها از شنیدن آن لذت ببرند .

از نظر تخصصی :

- الف) انتخاب گام با توجه به توان اعضاء گروه و مقطع سنی باشد .
- ب) تنظیم آهنگ با توجه به توان مقطع سنی دانش آموزان باشد .
- * آیا گروه می تواند شعر را طبق نظر آهنگساز بخواند .
- * آیا کلمات سوار بر زبان و هماهنگ با آهنگ گفته خواهد شد .
- * آیا به خاطر عدم تنظیم مناسب در اواخر سرود گروه خسته شده و افت صدا پیش نمی آید .

عوامل بالا در انتخاب شعر و آهنگ مربی را بر آن وا می دارد که بسیار حساسیت به خرج داده و آثار زیبایی را به وجود آورد که در ذهن دانش آموزان بماند . هر چند مربیان گرامی نباید فراموش کنند که هدف اصلی از این شاخه از فعالیت های دانش آموزی پرورش استعداد های دانش آموزان ، پر کردن اوقات فراغت ، ایجاد شادابی و نشاط و ... خلاصه کلام اهداف تربیتی و نه کسب مقام ، نتیجه و رتبه است .

از کسب مقام و رتبه می توان ابزاری برای رسیدن به اهداف فوق استفاده کرد .

سرودهای دانش آموزی :

بخش اول : سرودهای عمومی مراسم آغازین اعیاد و مناسبت ها

این بخش به دلیل پوشش دادن تعداد بیشتری از دانش آموزان و حتی کلیه دانش آموزان از اهمیت بیشتری برخوردار است .

اهداف این بخش :

- الف) آشنایی همه دانش آموزان با موسیقی و سرود خوانی .
 - ب) ایجاد شادابی و نشاط برای همه دانش آموزان .
 - ج) یاد آوری مطالب تربیتی موضوعات مختلف اعیاد - ولادت ها - فضائل و غیره .
 - د) تقویت حس همکاری دانش آموزان .
 - هـ) بالا بردن سطح معلومات به خصوص معلومات ادبی در حفظ و درک اشعار و ...
- مربیان جهت پیشرفت در این بخش می تواند از طرح ها ابداعی مختلفی استفاده نمایند .
- برای مثال : برگزاری جشنواره داخلی آموزشگاه

آموزش یک سرود به تمام کلاس ها و اجراء همزمان آن در مراسم مختلف و یا هر طرح ابتکاری دیگر .

بخش دوم : جشنواره ها

جشنواره ها هر چند از لحاظ اهمیت از بخش سرود عمومی کم اهمیت تر هستند اما به دلیل روحیه دانش آموزان در کسب مقام و رتبه و انگیزه رقابت حاکم بر این بخش می توانند به عنوان ابزار بسیار مهم تربیتی مورد استفاده قرار گیرند .

اهداف :

علاوه برهدف های بخش عمومی که قبلاً به آن اشاره نمودیم موارد ذیل را به این بخش اضافه می نماییم :

الف) ایجاد انگیزه رقابت در گروه ها و تلاش در جهت بالا بردن سطح کیفی سرود .

ب) بالا بردن درک علمی دانش آموزان از موسیقی .

ج) پرورش و شناسایی استعداد های دانش آموز و هدفمند کردن آنها .

د) بالا بردن ظرفیت روحی دانش آموز .

هـ) تلاش گروهی برای موفقیت .

مربیان گرامی ضمن تلاش برای دست یابی به اهداف فوق باید در نظر داشته باشند که هدف از شرکت در مسابقات کسب مقام و رتبه نیست ، بکله اهداف تربیتی مد نظر است چه اگر دیدگاه خود را عوض کنیم خواهیم دید در یک جشنواره های با ۲۰ گروه سرود شرکت کننده فقط یک گروه رتبه اول را کسب می کند و ۱۹ گروه باقیمانده مقام اولی به دست نمی آورند . پذیرش شکست و جلوگیری از ناامیدی دانش آموزان از مهمترین وظایف مربیان در این برهه است . ما مکلف به انجام وظیفه ایم و حصول نتیجه در مراتب بعدی قرار می گیرد .

پیروز و سربلند باشید